

8

NORDVANDET

ET LEVENDE SPISEKAMMER I THULEREGIONEN,
NORDVESTGRØNLAND

Af

KIRSTEN HASTRUP

PROFESSOR, DR.PHIL.,
DR.SCIENT.SOC
INSTITUT FOR ANTROPOLOGI,
KØBENHAVNS UNIVERSITET

MODTAGET STØTTE TIL
SEMPER ARDENS-PROJEKTET:
*THE NOW PROJECT: LIVING
RESOURCES AND HUMAN
SOCIETIES AROUND THE NORTH
WATER IN THE THULE AREA,
NW-GREENLAND*

Udviklingen i forholdet mellem klima, samfund og levende ressourcer i Thuleregionen påkalder sig stor forskningsmæssig opmærksomhed. Problemstillingen behandles i et tværfagligt projekt, som omfatter biologi (herunder palæo-økologi og kvartær-zoologi), arkæologi og antropologi. Sammen undersøger forskere fra disse discipliner såvel detaljer som de store linjer i udviklingen omkring Nordvandet, der altid har været regionens spisekammer.

Figur 1
Kort over Nordvandet
(det skraverede område).

Figur 2
Hellefiskefangst i Inglefield Bredning; en ny ressource i regionen.
Foto: Kirsten Hastrup

“

NOW-projektet bidrager til en bredere forståelse af de mulige konsekvenser gennem sammenligninger med tidligere tiders klimaudsving og disses betydning for dyrebestande, fangstmuligheder, bosættelser og eventuelle 'tipping points' – for enkeltarter og bosætninger.

”

I 2014 bevilgede Carlsbergfondet ca. ni millioner kroner i støtte til et tværvideenskabeligt forskningsprojekt med den engelske titel: *The NOW Project: Living Resources and Human Societies around the North Water in The Thule Area, NW-Greenland*. Projektet modtog samtidig 10 millioner kroner fra Veluxfondene. Det har gjort det muligt at foretage et massivt forskningsfremstød i Nordvestgrønland, hvor biologer, arkæologer og antropologer i fællesskab søger at belyse udviklingen i det særlige økosystem, som betinges af Nordvandet, i et langt tidsperspektiv.

Carlsbergfondet har siden slutningen af det nitende århundrede bidraget afgørende til forskningen i Grønland. En af de første bevillinger var til Premierløjtnant Amdrups ekspedition til Østgrønland, som endnu var næsten ukendt land. Formanden for den Grønlandske Kommission, kontreadmiral C.F.

Wandel, blev indbudt til direktionsmødet, hvor han gjorde gældende, "at det sandsynligvis ville være heldigst, om Carlsbergfondet i den anledning selv ville købe et til en sådan fart skikket norsk hvalfangerskib" (mødereferat fra 4. oktober 1899). Skibet blev bevilget, og hermed åbnedes Østgrønland for dansk forskning – i første omgang med særlig vægt på naturvidenskaben, herunder hjembringelsen af skind og skeletter til Naturhistorisk Museum. Siden støttede fondet også William Thalbitzers banebrydende studier af det nordgrønlandske sprog (mødereferater fra 7. januar 1902 og 25. februar 1903), samt ikke mindst hans bearbejdning af Amdrups etnografiske materiale fra Ammassalik og hans egne videre studier af blandt andet eskimoisk musik i samme distrikt (mødereferater fra 6. juni 1907 og 2. december 1913).

Grønland påkaldte sig helt nye forskningsinteresser i de år. I maj 1902 modtog fondet således også en ansøgning fra 'forfatter Mylius-Erichsen', som åbenbart tidligere havde ansøgt uden held. Men

denne gang søgte han kun om et tilskud på 2500 kr. "nærmest i anledning af nødvendigheden af at have en læge med" (mødereferat fra 21. maj 1902). Det bevilgedes, og hermed muliggjordes den Danske literære Grønlands-Ekspedition, som omfattede den unge Knud Rasmussen, og hvis ærinde det var at indsamle sagnstof med mere. Han skulle siden lede syv Thule-ekspeditioner og bidrage afgørende til kortlægningen af de arktiske folk, såvel i Nordvest- og Østgrønland som på det amerikanske kontinent. Det var Knud Rasmussen, som grundlagde Thulestationen og dermed navngav den beboede del af Nordvestgrønland.

I mødereferaterne fra direktionens møder er der rig dokumentation for fondets betydning for såvel naturvidenskabelig, som humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning i Grønland frem til i dag. Her skal jeg dog lade det blive ved de nævnte tidlige bidrag, der åbnede de mere utilgængelige og ukendte dele af Grønland for al slags forskning. NOW-projektet er et af de seneste skud på stammen,

Figur 3
Søkonger; ca. 30 mio. søkonger opholder sig i Thule-regionen hver sommer for at yngle.
Foto: Peter Lyngs

Den svindende og ustabile is betyder, at det er blevet sværere for fangerne at få adgang til de dele af havet, der traditionelt har forsynet Thulesamfundet med sæler, hvaler, hvalrosser og fisk, foruden de mange havfugle, der også flokkes ved det åbne vand.

som oven i købet spænder over alle tre videnskabsområder og udfolder sig i det stadig meget fjerne Thule. Amdrups hvalfangerskib findes ikke mere, men i 2014 strakte NOW-budgettet til at chartre et skib i fem uger, som befordrede 12 medlemmer af forskergruppen fra sydligere dele af Vestgrønland, over Melvillebugten og op til Thuleregionen, hvor de kunne gå i land fra gummibåd på ellers ganske utilgængelige steder. Det gjorde det muligt at skaffe ny detaljeviden om gamle bopladser, landskaber, søkongekolonier og sedimenter af organisk materiale, der alt sammen bidrager til at belægge svingningerne i den lange udvikling af regionens økosystem. Desuden bidrog det til en stærk udvikling af det tværvideenskabelige fællesskab.

Nordvandet

NOW er det engelske akronym for The North Water, eller Nordvandet, en arktisk oase mellem Nordvestgrønland og Ellesmere Land i Canada i toppen af Baffinbugten. Nordvandet er et af de såkaldte polynier, der er isfrie det meste af året på grund af en særlig balance mellem meteorologiske og hydrografiske forhold. I grove træk kan man sige, at Nordvandet spænder fra 76° til 79° nord, og fra 70° til 80° vest. Der er mange enkeltfaktorer som havtemper-

ratur, havstrømme, planktonforekomster og solstråling, der spiller sammen, og det kan synes forunderligt, at Nordvandet, som er en af de største og mest langtidsholdbare oaser i Arktis, indtil nu har været så stabilt. Det isfrie område er et afgørende refugium for havpattedyr, som har brug for åndehuller, for isbjørne, som har brug for at kunne fange sæler, og for havfugle, der ernærer sig ved småfisk og vandlopper. Nordvandet har derfor også været afgørende for den lange bosættelsehistorie i regionen og for et relativt stabilt samfundsliv.

I disse år synes stabiliteten truet, hvad gælder både dyre- og samfundsliv. Det er velkendt, at de klimaændringer, der nu præger kloden, accelererer særlig hurtigt i det arktiske område. NOW-projektet bidrager til en bredere forståelse af de mulige konsekvenser gennem sammenligninger med tidligere tiders klimaudsving og disses betydning for dyrestande, fangstmuligheder, bosættelser og eventuelle 'tipping points' – for enkeltarter og bosættelser. Samtidig dokumenteres nutidige fouragerings- og migrationsmønstre for udvalgte dyrearter i detaljer, specielt vedr. søkonger og hvalrosser, ligesom opfattelser af fortid og fremtid, fangstruter og vigtige bopladser blandt de nuværende beboere i regionen undersøges.

Figur 4
Nordvandet i maj med fangstlejr ved iskanten; der spejdes efter havpattedyr. Foto: Kirsten Hastrup

Et naturligt spisekammer

Nordvandet blev navngivet af europæiske hvalfangere, som i det nittende århundrede begyndte at kunne forcere pakisen i Melvillebugten, da Den lille Istid begyndte at vige; der var nu ikke meget at komme efter, hvad angik de store hvaler, men til gengæld mødte man et lille 'nyt' folk, der havde været uden kontakt med vestgrønlænderne i nogle århundreder. Længe før europæerne fik banet sig vej op til Nordvandet, havde det været en afgørende faktor i Inuiternes liv på begge sider af det smalle stræde, der adskiller Grønland fra Canada. Det var regionens spisekammer, og det var stedet, hvor folk fra Canada fandt en passage til Grønland. Grønland blev faktisk befolket hen over denne passage ved den ene (beskedne) indvandningsbølge efter den anden. Sporene efter de ældste bosættelser går 4500 år tilbage i tiden, og siden da har der - med undtagelse af en periode på ca. 700 år fra vor tidsregnings begyndelse og indtil ca. år 700 - været ubrudt tilstedeværelse af mennesker i denne nordvestligste del af Grønland. I løbet af den lange periode har klimaet svinget mellem koldere og varmere perioder, bosættelser og teknologier har varieret, og de tilgængelige ressourcer lige så. NOW-projektet udforsker forbindelsen mellem klima, fangst og bosættelse i

hele perioden op til i dag, hvor en dramatisk afsmeltning synes at fortrænge menneskene fra deres traditionelle fangstressourcer.

Den grønlandske indlandsis afsmelter med rekordfart i disse år; det gælder også havisen, at den indskrænkes betragteligt. Det betyder omfattende forandringer i det nordvestgrønlandske økosystem og skaber helt nye livsbetingelser for de cirka 700 mennesker, der stadig bor i Thuleregionen. Den svindende og ustabile is betyder, at det er blevet sværere for fangerne at få adgang til de dele af havet, der traditionelt har forsynet Thulesamfundet med sæler, hvaler, hvalrosser og fisk, foruden de mange havfugle, der også flokkes ved det åbne vand. Resultatet er affolkede bygder og en usikker tilværelse for områdets beboere; på længere sigt skaber klimaforandringerne måske også nye muligheder i form af søveje og økonomisk bæredygtigt fiskeri. De stigende havtemperaturer længere sydpå sender visse 'nye' arter nordpå til køligere vande; det gælder for eksempel hellefisken, at den nu findes og fanges i Inglefield Bredning. Men fangsten på de store havpattedyr er endnu ganske afgørende for samfundets økonomi og overlevelse.

Ud over på isbjørn, narhval, hvalros og diverse sølarter, er der i NOW-projektet også en høj grad af

Figur 5
Arkæologisk undersøgelse af gammel fangsthytte i fuglefjeld, hvor ældre mennesker sandsynligvis har været parkeret over sommeren og har kunnet leve af søkonger.
Foto: Bjarne Grønnow

“
**Dertil kommer et
 banebrydende arbejde i
 projektet med at analysere
 sedimentkerner, der er boret
 ud af udvalgte søer, og
 som afslører, hvornår der er
 kommet organisk materiale
 til det gølge landskab,
 og hvilke arter
 det skyldes.**
 ”

opmærksomhed på en anden levende ressource, nemlig fuglelivet. Snegæs, lomvier, søkonger, edderfugle mm. har til alle tider givet væsentlige tilskud til føden. Ofte har kvinder, børn og gamle været anbragt ved særlige fuglefjelde for at kunne klare sig, mens mændene tog på længere jagtture; det kan nutidens ældre bekræfte fra egen erfaring. Forskningsprojektet undersøger, hvilke arter der er kommet og gået i regionen over de seneste årtusinder, gennem analyser af knoglemateriale i køkkenmøddinger og af mere eller mindre forstenede organiske spor i landskabet. Dertil kommer et banebrydende arbejde i projektet med at analysere sedimentkerner, der er boret ud af udvalgte søer, og som afslører, hvornår der er kommet organisk materiale til det gølge landskab, og hvilke arter det skyldes. Meget tyder på, at det er søkongerne, der har været de økologiske ingeniører, dvs. dem, der bragte økosystemet 'på land' så at sige, og som siden gjorde det muligt for andre arter og mennesker at følge efter. Det kræver dog nærmere analyse også af resultaterne fra 2015, før man kan sige noget med sikkerhed.

I den anden ende af tidskalaen undersøges den postindustrielle forurening af Nordvandet, som sætter sig igennem i de store havpattedyr i form af ophobede tungmetaller med mere, der forurener fødekæden hele vejen igennem. I Thuleregionen er det et meget stort problem for fangersamfundet, fordi den foretrukne føde netop er de marine pattedyr – som også er den væsentligste indtægtskilde.

Samtidig har projektet udviklet et system til GPS-tracking af fangernes ruter og fangster, som fangerne selv løbende indrapporterer. Det har givet helt unikke data om skiftende fangstmønstre og nye fangstområder i randen af Nordvandet. Fangerne blev instrueret af antropologerne i at bruge et software, der er resultat af et samarbejde med biologer. Det omfattede en mulighed for at indtaste, hvad man fangede, ved hjælp af et simpelt tryk på et billede og for selv at tage billeder af fangstedyr og situationer, som man fandt væsentlige. Det løber indtil juni 2016, og derefter skal hele materialet bearbejdes; der kan dog allerede på det foreløbige materiale spores nogle interessante forhold. Hvis man kender regionen, er det for eksempel meget påfaldende, at der er så mange ture ind i bunden af fjorden nordvest for Savissivik. Som kortet (Figur 7) viser, så er der stor fangstaktivitet og mange narhvaler i fjorden, hvor et helt nyt lille polynie har åbnet sig i takt

med, at gletsjerne har trukket sig tilbage. Det er tydeligt, hvis man sammenligner med kystlinjen fra 1990'erne. På den måde dokumenterer GPS-projektet både fangst- og klimændringer, og fangerne selv finder det både relevant og spændende.

Den tværfaglige udfordring

Der har som nævnt boet mennesker i Nordvestgrønland igennem 4500 år, og den arkæologiske viden om Grønlands forhistorie er nødvendig for en forståelse af sammenhængen mellem klima og samfundsliv i et langt tidsperspektiv. Samtidig kan biologiske studier belyse, hvordan dyrelivet har udviklet sig over tid, og hvad der sker nu, hvor økosystemet synes ude af balance. Fangst har hidtil været det eneste mulige livsgrundlag, og som de antropologiske undersøgelser viser, er selve samfundslivet nært sammenvævet med årstider og fangstrytmer, som nu er ude af trit med hinanden. Islægget 'passer' ikke længere til fangststederne; i praksis betyder det, at man ikke kan komme til f.eks. hvalrosserne på slæde via isen i den tid, det er tilladt at jage. Dette med fangstilladelser er en anden udfordring, der præger Nordvandet, som nu er reguleret efter internationale konventioner og fangstkvoter. Alle er interesseret i at bevare bestandene, men for Thulefangerne er de strenge begrænsninger en udfordring, fordi der er meget få økonomiske alternativer til fangst; her er spørgsmålet om kvoter et akut spørgsmål om regional fordeling. NOW-projektets tracking-undersøgelser bidrager til baggrundsviden om dette.

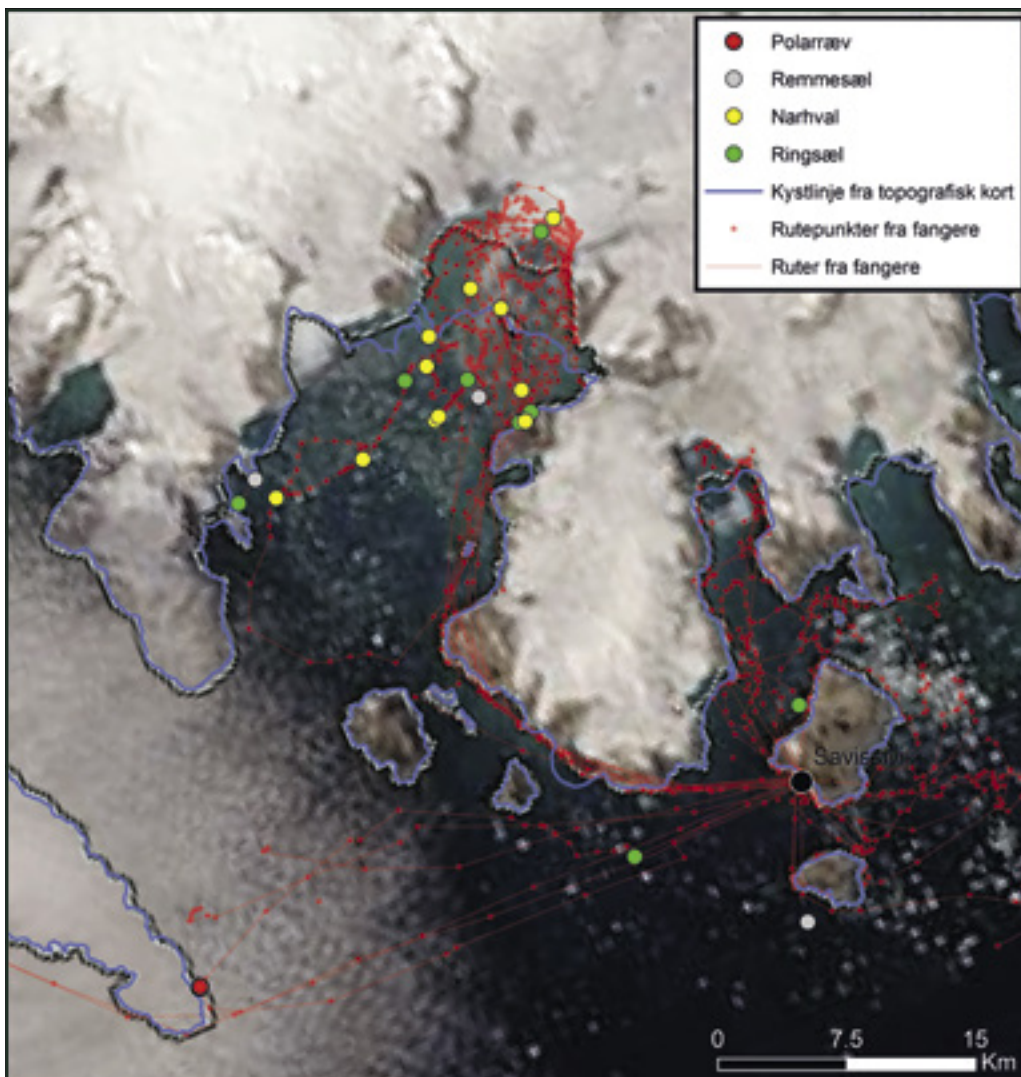
Projektets succes afhænger af, at de forskellige vidensstyper kan skaleres til hinanden; det ser ud til at kunne lykkes. Man kan finde yderligere oplysninger om undersøgelser og foreløbige resultater på projektets hjemmeside – NOW.ku.dk – hvor der også er links til årsrapporterne fra 2014 og 2015.

Litteratur

Andersen, A.O., J.K. Flora & M.P. Heide-Jørgensen. 2015. Aaverparpaggiit: et tværfagligt møde om hvalrosser. *Tidskriftet Grønland*, pp. 225-236. • Sørensen, M. og B. Grønnow. 2014. På sporet af de første grønlændere i Melville Bugt – en beretning om en arkæologisk opdagelse under NOW-projektets feltarbejde, sommeren 2014. I: *Tidskriftet Grønland* 4/2014, pp 228-241. • Kirsten Hastrup, 2015. *Thule på tidens rand*. København: Lindhardt og Ringhof (495 pages).

Figur 6
Fanger hjælper med hvalros-
mærkning i Wolstenholme Fjord.
Foto: Mads Peter Heide-Jørgensen

Figur 7
Et nyt fangstområde har åbnet sig.
©Kasper Lambert Johansen